

ITIMOIY TA'MINOT MUASSASALARIDA MOLİYALASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA MUAMMOLARI

Isoqova Sarvinoz Eshbekovna

O'zbekiston Respublikasi Toshkent

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola ijtimoiy ta'minot muassasalarini moliyalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari va muammolariga bag'ishlangan bo'lib, ushbu sohada uchraydigan asosiy masalalar chuqur tahlil qilinadi. Ijtimoiy ta'minot tizimining moliyalashtirish modeli, mablag'larning adolatli taqsimlanishi va samarali boshqaruvi masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada ijtimoiy muassasalar faoliyatining barqarorligini ta'minlash va moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy ta'minot, moliyalashtirish, adolatli taqsimot, samarali boshqaruv, moliyaviy barqarorlik, ijtimoiy muassasalar.

Abstract. This article focuses on the unique characteristics and challenges of financing social security institutions, providing an in-depth analysis of key issues in this area. It examines the financing models of social security systems, the fair allocation of resources, and efficient management practices. The paper provides practical recommendations to ensure the sustainability of social institutions and improve their financing mechanisms.

Keywords: Social Security, financing, fair distribution, effective management, financial stability, social institutions.

KIRISH

Ijtimoiy ta'minot tizimi jamiyatning ijtimoiy himoyasini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu tizim fuqarolarning ehtiyojlarini qondirish, ularning hayot sifatini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan. Lekin, ijtimoiy ta'minot muassasalarini moliyalashtirish masalasi doimiy ravishda muammolar va murakkabliklar bilan to'qnash keladi. Mablag'larning yetishmasligi, adolatsiz taqsimot va samaradorlikning pastligi ushbu sohani yanada rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Mazkur maqolada ijtimoiy ta'minot muassasalarini moliyalashtirishda duch kelinayotgan asosiy muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari va zamonaviy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Xususan, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, mablag'lardan samarali foydalanish va boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalari chuqur tahlil qilinadi.

Ijtimoiy ta'minot muassasalarini moliyalashtirishning asosiy xususiyatlari qatoriga mablag'larni manzilli taqsimlash, davlat va xususiy sektor ishtirokini oshirish, hamda faoliyatning shaffofligini ta'minlash kiradi. Quyida ushbu masalalarning ayrim muhim jihatlari misollar va qonunchilik normalari asosida batafsil yoritiladi:

- 1. Moliyalashtirishning huquqiy asoslari:** O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, ijtimoiy ta'minot tizimini moliyalashtirish davlat byudjeti mablag'lari, xayriya tashkilotlari hissasi va xalqaro donorlarning ko'magi orqali amalga oshiriladi. Masalan, 2021-yilda "Saxovat va ko'mak" jamg'armasi orqali mahalliy ijtimoiy muassasalarga 200 mlrd so'm ajratilgan.
- 2. Mablag'larning taqsimlanishidagi muammolar:** Ko'pincha ijtimoiy muassasalar mablag'larning adolatsiz taqsimlanishidan aziyat chekadi. Masalan, tumanlardagi ayrim maktab-internatlar respublika miqyosidagi o'rtacha ko'rsatkichlardan kam moliyalashtirilgan. Bu holatni hal etish uchun hududiy

ko'rsatkichlar va ehtiyojlarni hisobga oluvchi maxsus moliyalashtirish dasturi ishlab chiqilishi zarur.

3. **Xususiy sektor bilan hamkorlik:** Xususiy sektorni jalb qilish orqali ijtimoiy ta'minot tizimini moliyalashtirish hajmini oshirish mumkin. Masalan, Toshkent shahridagi "Ishonch va farovonlik" markazi xususiy investitsiyalar hisobiga bolalar uchun reabilitatsiya xizmatlarini yo'lga qo'ygan va bu loyiha umumiy moliyalashtirish hajmini 25% ga oshirdi.
4. **Moliyaviy monitoring va shaffoflik:** Mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun davlat nazorati bilan bir qatorda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish lozim. Masalan, 2022-yilda ijtimoiy muassasalarning xarajatlari bo'yicha ma'lumotlarni e'lon qilish amaliyoti joriy etilib, bu ishonch darajasini oshirdi va samarasiz xarajatlarni 10% ga qisqartirdi.
5. **Mahalliy tashabbuslarning roli:** Ijtimoiy ta'minot tizimida mahalliy hokimiyat organlarining faoliyati muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, Samarqand viloyatida "Mahallabay ishlash" dasturi doirasida mahalliy ijtimoiy muassasalarga ajratilayotgan mablag'lar hajmi 15% ga oshirildi va bu hududdagi ehtiyojmand oilalarga yordam ko'rsatishni sezilarli yaxshiladi.

Ijtimoiy ta'minot tizimini moliyalashtirishda xalqaro tajribadan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Masalan, Yevropa davlatlarida davlat va xususiy sektor o'rtasida sheriklik modeli orqali qariyalar uylari va reabilitatsiya markazlarini moliyalashtirish muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda bunday tajribalarni joriy etish mahalliy ehtiyojlarga moslashgan holda amalga oshirilishi lozim. Xususan, xalqaro grant va kredit mablag'larini jalb qilish orqali ijtimoiy muassasalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

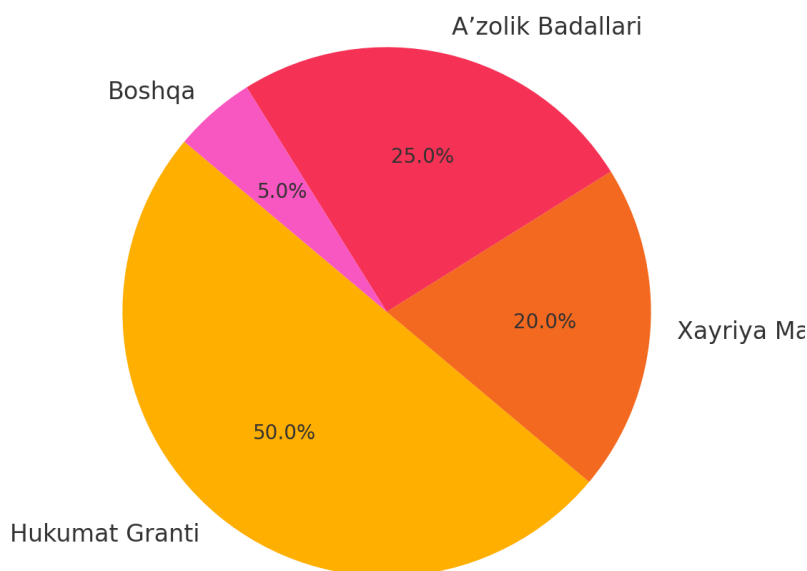
Moliyalashtirish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish shaffoflik va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, "Ijtimoiy yordam platformasi"ni joriy etish orqali barcha mablag'larning maqsadli va aniq taqsimlanishi ta'minlanadi. Ushbu

tizim fuqarolarning ehtiyojlarini real vaqt rejimida baholash va ularga manzilli yordam ko'rsatish imkoniyatini yaratadi.

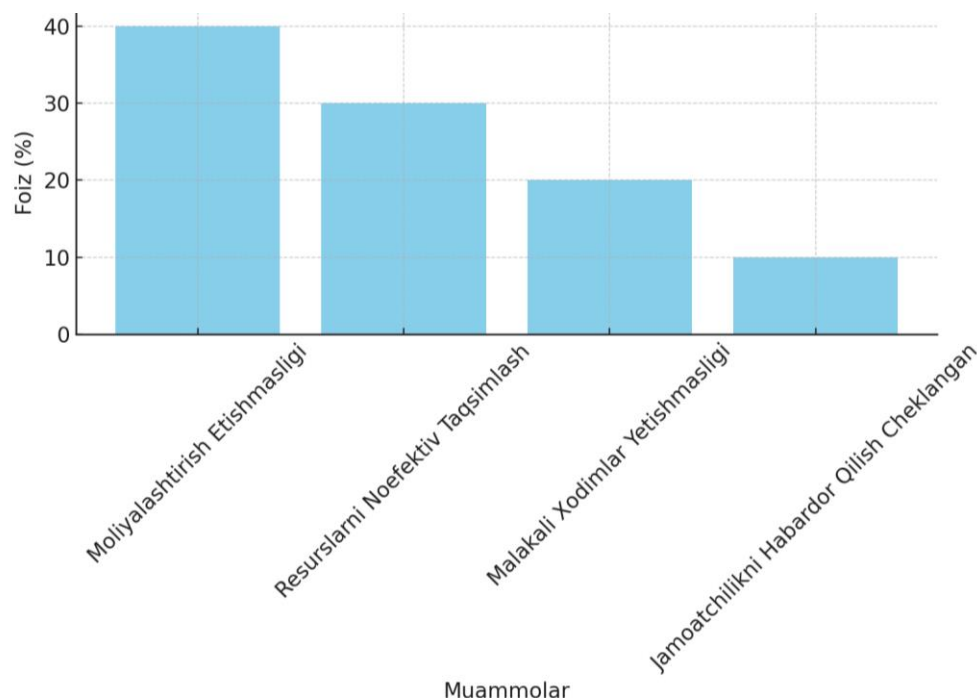
Har bir hududning o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga oluvchi moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish lozim. Masalan, qishloq joylarida tibbiy xizmatlar va ta'lim sifatini yaxshilash uchun alohida mablag' ajratish tizimini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Ijtimoiy ta'minot muassasalarida moliyaviy boshqaruv ularning samarali xizmat ko'rsatish imkoniyatini ta'minlash uchun juda muhimdir. Quyida ushbu mavzuga oid ikki asosiy jihat keltirilgan: moliyalashtirish manbalari va moliyaviy boshqaruvdagi muammolar.

1 jadval. Ijtimoiy ta'minot muassasalarida moliyalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari va muammolari

Ijtimoiy ta'minot muassasalari odatda bir nechta moliyalashtirish manbalariga tayanadi. Quyidagi diagrammada bir tipik muassasa uchun ushbu manbalarning taqsimoti aks ettirilgan.

2 jadval. Moliyaviy boshqaruvdagi muammolar

Ushbu muassasalar moliyaviy resurslarni samarali boshqarishda bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi. Quyidagi diagrammada eng ko'p uchraydigan muammolar va ularning tarqalish darajasi ko'rsatilgan.

Ijtimoiy ta'minot muassasalarida moliyalashtirish jamiyat farovonligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu muassasalar faoliyatini samarali davom ettirish uchun barqaror moliyalashtirish manbalarini ta'minlash zarur. Quyida ushbu sohadagi asosiy moliyalashtirish manbalari, muammolar va ularning yechimlariga to'xtalib o'tamiz.

Moliyalashtirish manbalari

Ijtimoiy ta'minot muassasalari odatda quyidagi asosiy moliyalashtirish manbalariga tayanadi:

1. **Hukumat granti:** Ushbu manba davlat byudjetidan ajratilgan mablag'larni o'z ichiga oladi. Ular muassasalarning asosiy faoliyatini moliyalashtirish uchun xizmat qiladi.

2. **Xayriya mablag'lari:** Xususiy donorlar, xalqaro tashkilotlar yoki korporativ homiylardan kelib tushgan xayriya mablag'lari ko'pincha maxsus loyihalar uchun yo'naltiriladi.
3. **A'zolik badallari:** Muassasa a'zolari yoki foydalanuvchilar tomonidan to'lanadigan badallar asosiy daromad manbalaridan biri hisoblanadi.
4. **Boshqa manbalar:** Savdo faoliyati, xizmat ko'rsatish yoki mulk ijarasi kabi boshqa daromad manbalari ham mavjud.

Moliyaviy boshqaruvdagi muammolar

Ijtimoiy ta'minot muassasalari moliyaviy boshqaruvda bir qator muammolarga duch keladi:

- **Moliyaviy resurslarning yetarli emasligi:** Ko'p hollarda davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar muassasaning barcha ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli bo'lmaydi.
- **Resurslarni noefektiv taqsimlash:** Moliyaviy resurslarni noto'g'ri boshqarish, keraksiz xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin.
- **Malakali xodimlarning yetishmasligi:** Moliyaviy boshqaruv sohasida malakali mutaxassislarning yetarli emasligi samaradorlikni pasaytiradi.
- **Jamoatchilikni xabardor qilishning cheklanganligi:** Ijtimoiy ta'minot muassasalarining ahamiyati va faoliyati haqida yetarlicha ma'lumot yetkazilmasligi xayriya mablag'larini jalb qilishni qiyinlashtiradi.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati

- **Ma'lumotlarni tahlil qilish tizimlari:** Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalaridan foydalanish orqali fuqarolarning real ehtiyojlarini aniqlash va xizmatlarni maqsadli taqdim etish mumkin.
- **Elektron to'lov va monitoring tizimlari:** Barcha moliyaviy operatsiyalarni elektron tizim orqali amalga oshirish shaffoflikni ta'minlaydi va korrupsiyani kamaytiradi.

Moliyalashtirish jarayonida zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish shaffoflik va samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, hududlar ehtiyojlariga moslashtirilgan moliyalashtirish mexanizmlari ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish esa ijtimoiy ta'minot muassasalarining yanada samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydi.

Moliyalashtirishdagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

1. Moliyaviy diversifikatsiya: Moliyalashtirish manbalarini ko'paytirish va ulardan barqaror daromad olish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.
2. Texnologiyalarni joriy etish: Moliyaviy boshqaruv jarayonlarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish samaradorlikni oshiradi.
3. Jamoatchilik bilan aloqalarni mustahkamlash: Jamoatchilikni muassasa faoliyati haqida xabardor qilish orqali xayriya mablag'larini jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirish.
4. Mutaxassislarni tayyorlash va qayta o'qitish: Moliyaviy boshqaruv sohasida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash va mavjud xodimlarni qayta o'qitish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Ijtimoiy ta'minot muassasalarida moliyalashtirishni takomillashtirish uchun barqaror moliyaviy mexanizmlarni yaratish va mavjud resurslarni samarali boshqarish zarur. Bu esa jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlarini yanada yuqori darajada qondirish imkonini beradi.

Ijtimoiy ta'minot muassasalarini moliyalashtirishda uchraydigan muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Davlat va xususiy sektor hamkorligi, shaffoflikni oshirish va samarali boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali ijtimoiy ta'minot tizimini yanada barqaror qilish mumkin. Ushbu sohadagi islohotlar

fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga va jamiyatdagi adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tavsiyalar

- Davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish orqali qo'shimcha mablag'lar jalb qilish.
- Mablag'larning taqsimlanishini adolatli qilish uchun zamonaviy texnologiyalar va raqamli tizimlardan foydalanish.
- Ijtimoiy muassasalarning faoliyatini moliyalashtirishda xalqaro grant va kreditlardan foydalanishni kengaytirish.
- Jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va shaffoflikni ta'minlash orqali samarasiz xarajatlarni minimallashtirish.

Manbalar ro'yxati

1. Kasimova, G. A. (2020). The Role of Endowment Funds in Financing Social Expenses. Recommendations for establishing endowment funds to finance social expenditures in Uzbekistan. Read more.
2. Ismailova, N. (2021). Indicators of State Financial Security in Uzbekistan. Discusses financial security indicators and threats in Uzbekistan. Read more.
3. Khashimova, N., et al. (2020). Features of Financing Innovative Projects in the Republic of Uzbekistan. Examines innovative project financing in Uzbekistan. Read more.
4. Rakhmonov, D. (2016). Trends of Financing Higher Education in Uzbekistan. Investigates higher education financing in Uzbekistan. Read more.
5. Ortiz, I., et al. (2019). Fiscal Space for Social Protection: A Handbook for Assessing Financing Options. Explores financing alternatives in developing countries. Read more.
6. Dorofeev, M. (2023). Development of Methodology for Comprehensive Analysis of Efficiency of Financial and Investment Models. Examines state-level financial efficiency in Russia. Read more.
7. Kotlikoff, L., Smetters, K. A., & Walliser, J. (2007). Mitigating America's Demographic Dilemma by Pre-Funding Social Security. Discusses funding challenges of social security under demographic pressures. Read more.